

בית משפט לענייני משפחה בנצרת

תמ"ש 25424-11-15 א.נ.נ' ש.נ.

בפני: כב' השופט הבכיר, אסף זגורי

תובע

א.נ.

ע"י ב"כ עוה"ד יוסי נקר

נגד

נתבעת

ש.נ.

ע"י ב"כ עוה"ד ויסאם דעאס
במנוי של הלשכה לסיוע משפטי

בעניין הילדים הקטינים :

ר.נ. (קטינה) ילידת 2005

מ.נ. (קטינה) ילידת 2009

ע.נ. (קטין) יליד 2011

ר.נ. (קטינה) ילידת 2012

באמצעות אפוטר' לדין עוה"ד קלאודיה שלאבנה מטעם הלשכה לסיוע המשפט

כתבי עת:

דניאל מונטרסקין, מוסה אבו רמדאן, "שיפוט אסלאמי במדינה "יהודית ודמוקרטית": קואופטציה ואסלאמיזציה של שדה הדין השרעי", משפט וממשל, כרך יא (תשס"ח) 433

מוסה אבו רמדאן, "התפתחויות אחרונות באחזקת ילדים בבתי הדין השרעיים", משפחה במשפט, כרך ב (תשס"ט) 69

יואה מזא"ה, "משמורת ילדים": מושג מהותי או כותרת חלולה?," מחקרי משפט, כח (2013) 207

חקיקה שאוזכרה:

חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך-1960: סע' 2(6)

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962

תקנות בית משפט לענייני משפחה (סדרי דין), תשפ"א-2020: סע' 15(א)(3)

מיני-רציו:

* מקרה של ניכור הורי פתולוגי ארוך שנים על רקע אישיותי, משפחתי ותרבותי. ביהמ"ש שוכנע כי המשך הטיפול ע"י ביהמ"ש יכול להזיק לילדים יותר מאשר להועיל. בשאלת המשמורת, ביהמ"ש נימנע מפסק דין שקובע משמורת פיזית של הילדים אצל האב, אלא אך מצהיר על משמורת הילדים אצלו. שכן, קביעת משמורת פיזית אצל אב המתעלל התעללות רגשית בילדים מנוגדת לטובת הילד.

* משפחה – משמורת קטינים – ניכור הורי

מקרה של ניכור הורי פתולוגי ארוך שנים על רקע אישיותי, משפחתי ותרבותי, בו לא הועילו כל האמצעים שבארגז הכלים השיפוטי לקימום קשר בין האם לבין 3 מ-4 ילדיה המעלה את השאלות הבאות: האם יש להיענות לתביעת האב לשינוי המשמורת? האם על ביהמ"ש להמשיך לנסות לקומם קשר בין האם לבין הילדים או שמא יש בכך יותר נזק מתועלת? רקע: הצדדים מוסלמים. האב בא מרקע תרבותי מסורתי ושמרני והאם מבית פחות שמרני. עד להליך הנוכחי, המשמורת ביחס לקטינים הייתה משותפת, כאשר בית האם הוגדר כבית עיקרי ומרכזי חיי הילדים. במסגרת התביעה טען האב טענות רבות שלטעמו מכוחן יש להעביר את הקטינים למשמורתו. בין היתר הוא טען כי פלוני בן זוגה של האם פגע מינית בבת הבכורה. טענה זו, הובילה להקפאת מפגשים, בלימת הרחבת זמני שהות, התייחסות חשדנית לפוגע הפוטנציאלי ויצירת הסדרים שיבטיחו מוגנות לילדים. אלא שעם הזמן תזת הפגיעה המינית שהאב העלה החלה לקרוס. בין היתר, הקטינה סיפרה שאביה שתל במוחה את התיאור המדויק של אירוע הפגיעה המינית וכי הדברים לא קרו. אלא שזרעי וניצני הניכור בקרב הילדים נשתלו כה חזק וההפחדה של כל גורמי הטיפול הייתה כה אינטנסיבית (מצד האב), עד כי הגם שקרסה התיזה חלה החרפה במערכת הניכור של הילדים כלפי האם (למעט הקטינה שהאב טען כי נחשפה לפגיעה מינית השומרת על קשר חם ואוהב עם האם, הגם שגם הוא מתקיים במרכז הקשר בלבד). כיום כל גורמי המקצוע והאפוטר' לדין וברור שגם האב מבקשים מביהמ"ש להפסיק לנסות לשקם הקשר בין האם לבין 3 הילדים ולהותיר את המשמורת בידי האב. האם מתעקשת בהמשך בירור טענותיה והותרת ההליכים תלויים ועומדים.

ביהמ"ש לענייני משפחה פסק:

כשמחברים את הקווים בין הנקודות: קווים אישיותיים אובססיביים מצד האב, התנהגות אימפולסיבית ולא מווסתת מצד האם, גירושין בעצימות גבוהה, נישואין מחדש של האם כשהילדים עמה בניגוד למקובל בתרבות ובחברה השמרנית במגזר הערבי, ניתן להבין את הקושי של האב לקבל כל קונסטלציה שבה הילדים יהיו עם אמם ובן זוגה. אין בכך להצדיק את הניכור הפתולוגי. יש בכך רק כדי להסביר אותו.

שתי דילמות עולות לאור נסיבות מקרה מורכב זה: הראשונה והמהותית היא מה נכון לעשות מבחינת סוגיית המאמץ השיפוטי לחידוש קשר בין האם לבין הילדים. השניה היא לכאורה רטורית שכן היא נוגעת לשאלת הסעד שביהמ"ש אמור בסופו של יום לפסוק בתביעת האב לשינוי משמורת. היא רטורית משום שעל פניו ברור שהילדים שוהים אצל האב ולכן לכאורה אין מנוס מקביעת משמורת. אך מהלך שכזה למעשה מעניק פרס למי שפעל נגד טובת הילדים ומנוגד לכלל כללי שיפוטי, משפטי וטיפול ידוע.

בכל הנוגע לדילמה המהותית בעניין סוגיית שיקום הקשר של הילדים עם האם, צוין בין היתר כי ניכור הורי "לא נפתר" כך סתם וגם חלוף הזמן לא מוביל במקרים רבים לחידוש קשר. יחד עם זאת, לעתים, כאשר ישנה הצטברות נסיבות וגורמים המלמדים על מבוטא סתום, לעתים לא יהיה מנוס אלא מלהניח לילדים. ישנה נקודה שמעבר לה המשך עיסוק שיפוטי וטיפול במשפחה שבה יש ניכור הורי פתולוגי הופך לחסר תועלת ולעתים אף למזיק. מצויים אנו בנקודה זו.

ביהמ"ש שוכנע כי הרקע התרבותי, החברתי והמנטלי של ההורים (בעיקר בשל כללים דתיים שעוברים מדור לדור בחברה הערבית המוסלמית לפיהם נהוג שכאשר אשה נישאת מחדש ילדיה עוברים למשמורת האב ולמשפחתו ולמעשה משתייכים ונחשבים לחלק ממשפחתו לכל דבר ועניין; בעוד האם מצדה ממשיכה בקשר עם פלוני והדואליות בהצגתו לפני הילדים; כאשר החוק ומערכת המשפטית הישראלית הקובעת את משמורת הילדים וחלוקת זמני שהות לפי עיקרון טובת הילד מצויה

בהתנגשות חזיתית עם כללים דתיים אלו), מהווה חלק משמעותי ביותר לא רק בהיווצרות הניכור, אלא גם בהנצחתו ולמרבחה הצער בהיעדר סיכוי רב להצלחה בהתמודדות עמו. לפיכך, בחלוף 6 שנים של התדיינות משפטית בהליך זה ועוד שנתיים בהליך קודם, ביהמ"ש שוכנע כי לא יוכל עוד להועיל ולסייע בשיקום הקשר. מדובר במקרה מורכב ביותר שהמשך הטיפול והמעורבות של גורמי טיפול, רוחחה ומשפט בסכסוך יכולים להזיק לילדים יותר מאשר להועיל. יש אף חשש שהמשך ההתדיינות תביא גם לאבדן הקשר היחידי שנותר לאם עם הקטינה היחידה שבקשר עימה.

בכל הנוגע לדילמה הרטורית בשאלת הסעד: מחד, קביעת משמורת אצל האב תשקף את המצב הקיים. מנגד, קביעת משמורת פיזית אצל אב המתעלל התעללות רגשית בילדים (ניכור הורי הוא התעללות פסיכולוגית קשה בילדים) מנוגדת לטובת הילד. וטובת הילד היא שיקול העל לצורך בחינת המשמורת.

בנסיבות אלו יש 3 פתרונות אפשריים: הראשון לקבוע משמורת ילדים אצל האב למרות שהדבר אינו מתיישב עם טובתם. ביהמ"ש שולל מכל וכל אפשרות שכזו. אב מנכר שלא מאפשר לילדיו קשר רגשי ופיזי עם אמם אינו פועל לטובתם לא יכול לזכות במשמורת. השני, לא לקבוע משמורת פיסית כלל. פתרון זה בעייתי משום שלא מדובר בסיטואציה שבה הילדים חולקים את זמנם בבתי שני ההורים אלא שוהים רק בבית האב ומצויים בהתנגדות מתמדת לקשר עם האם. הפתרון האחרון (השאוב מסעד משפטי שנהוג לעתור לו בבתי הדין השרעיים להצהרה על משמורת): להצהיר על המצב הפיסי תוך הבהרה שהוא לא נובע מטובת הילדים. ביהמ"ש בוחר בדרך השלישית.

לפיכך, ביהמ"ש נימנע מפסק דין שקובע משמורת פיזית של הילדים אצל האב על בסיס שיקולי טובת הילד, אלא אך מצהיר על משמורת הילדים אצלו. זה המצב הקיים, לא נראה כי הוא בר שינוי, גם אם אינו לטובת הילדים. זה יאפשר לאב לקבל הטבות כלכליות עבור הילדים את קצבת הילדים אך לא מעבר לכך. האפוטרופסות תישאר משותפת לשני ההורים והוא יידרש לקבל הסכמת האם לכל מהלך משמעותי בחיי הילדים גם בהמשך.

פסק דין

על הפרק: מקרה של ניכור הורי פתולוגי ארוך שנים על רקע אישיותי, משפחתי ותרבותי, בו לא הועילו כל האמצעים שבארגז הכלים השיפוטי לקימום קשר בין האב לבין 3 מ-4 ילדיה מעלה השאלות הבאות:

- האם יש להיענות לתביעת האב לשינוי המשמורת?
- האם על בית המשפט להמשיך לנסות לקומם קשר בין האם לבין הילדים או שמא יש בכך יותר נזק מתועלת?

א. הצדדים:

1. התובע (להלן: "האב") והנתבעת (להלן: "האם") הינם בני זוג לשעבר אשר נישאו לפי דיני השריעה בשנת 2004 והביאו לעולם 4 ילדים משותפים: ר. ילידת 00/00/2005, מ. ילידת 00/00/2009, ע. יליד 00/00/2011 ור. ילידת 00/00/2012. הילדים יכוננו לפי שמותיהם הפרטיים (ויחד יכוננו "הילדים").

2. המדובר בבני זוג מסוכסכים אשר גם במהלך הנישואין נפרדו ושבו לחיים משותפים וניהלו הליכים משפטיים שונים ולמעשה ניהלו מערכת יחסים משפחתית בלתי יציבה לחלוטין (ראו תיאור המומחה דר' עימאד ג'ית, פסיכולוג מומחה בכיר, בחוות דעתו מיום 22/1/2014 בהליך הקודם (להלן: "המומחה ג'ית").

3. ההורים התגרשו זו מזה בשנת 2013 אך 'לא נפרדו' באמת שעה שכל צד המשיך להגיש כנגד משנהו תביעות, תלונות במשטרה, בקשות לצווי הגנה ועוד. עד להליך הנוכחי, המשמורת ביחס לקטינים הייתה משותפת, כאשר בית האם הוגדר כבית עיקרי ומרכזי חיי הילדים ומבחינת חלוקת זמני שהות הוסכם כי בימים א'-ה' יהיו הילדים אצל האם ובימים ה'-א' אצל האב. זאת הן על יסוד חוות דעת מומחה והן בסיוע של עו"ס לסדרי דין שערכה לצדדים הסכם הורות מפורט ביותר אשר קיבל תוקף של פסק דין ביום 7/3/14 בתמ"ש 28978-04-13 (להלן: "ההליך הקשור").

ב. התביעה:

4. האב הגיש תביעה כנגד האם לשינוי משמורתם של הילדים כך שיעברו להתגורר עמו.

5. במסגרת התביעה טען האב טענות רבות שלטעמו מכוחן יש להעביר את הקטינים למשמורתו, החל מתלונות שווא שהגישה האם כנגדו במשטרה ובקשות סרק לצווי הגנה בעבר, דרך טענות לליקויים קשים בהורותה כלפי הילדים ובכלל זה הבדלי תרבויות בין ההורים וחשיפת הילדים "לתרבות רעה" מצד האם, וכלה בטענות לאלימות מילולית, פיזית ומינית הן מצד האם והן מצד בן זוגה פלוני, עמו היא חיה.

6. חשוב לציין כי הטענות של האב כי האם נוהגת באלימות כלפי הילדים הועלו גם בהליכים קודמים כאשר האב תמיד טען שהאם נהגה להכות את הילדים ולגלות כלפיהם אלימות פיזית קשה ואף היוותה לדבריו סיכון לבריאותם ולבטחונם של הילדים (חו"ד המומחה דר' ג'ית בעמ' 6 מההליך הקשור). עם זאת, בשעתו עלה בידי הצדדים להגיע להבנות והסכמות בעניין חלוקת זמני שהות ונראה כי במקרה הנוכחי, עת עלה החשד מצד האב כי פלוני בן זוגה של האם פגע מינית בילדים, לא אפשרי מבחינתו להסכים להותיר המשמורת של הילדים בידיה.

7. האב התמקד בנישואיה של האם לאדם שלטענתו הוא עבריין סמים ואדם אלים ומסוכן תוך שמצד שני הוא הציג עצמו כמי שהצליח לפתוח פרק חדש בחייו בכך שנישא לבת זוג אחרת אשר מתייחסת היטב לילדיו להבדיל מאימם.

ג. ההגנה:

8. האם טענה כי יש לדחות התביעה על הסף שעה שרבות מטענות האב כבר נדונו והוכרעו בהליכים קודמים בין הצדדים ואינם אקטואליים או רלבנטיים עוד. היא הוסיפה כי התביעה הוגשה על ידי האב כאקט של גמל ונקם בה ועל רקע רצונו של האב לחמוק מתשלום מזונות.

9. האם הכחישה כל ליקוי בהורותה והדפה הטענות לאלימות כלשהי מצדה כלפי הילדים בטענה כי מדובר בהמצאות של האב. לדבריה האב אכן אוהב את ילדיו וקשור אליהם והיא אף מדרבנת הילדים לקשר עמו ברם הוא לא מצליח להתנתק מהסכסוך הזוגי ושב וגורר את הילדים אליו. בנוסף נטען כי אם הקטינים יועברו למשמורתו, מי שיגדל אותם הלכה למעשה תהיה אשתו של התובע ולא הוא.

10. האם הכחישה ועד היום מכחישה כי בן זוגה תקף מינית את הילדים או נהג באופן בלתי מותאם.

ד. תמצית השתלשלות העניינים והחלטתי מיום 15.3.16:

11. המקרה הנוכחי הינו מקרה חריג בעוצמתו ודי לנו בכך שמדובר בהליכים המתנהלים כ-9 שנים (5 שנים בהליך שבכותרת ועוד ארבע שנים בהליכים קודמים) כדי להבין עד כמה מורכב ועצים הסכסוך.

12. בתיק זה מונו מומחים מתחום הפסיכולוגיה, אפוטי' לדין, עו"ס לסדרי דין, מרכז קשר, מרכז טיפולי, בוצעו ביקורי בית, התקיימו ועדות לתכנון טיפול בלשכות הרווחה, הוזמן תיק חקירה משטרתית, נערכו חקירות ילדים, הוכנסה סומכת לבית האם, קוימו דיונים בבית המשפט, נערכו מפגשים של בית המשפט עם הילדים, הייתה הפניה ליחידת הסיוע, ונעשה שימוש בכל כלי שעומד לרשות בית המשפט כדי לעמוד על טובת הילדים ולהגיע להכרעה שנראית טובה בעיניו עבור הילדים.

13. ביום 15/3/2016 במסגרת החלטה מנומקת, חלוטה ומפורטת (להלן: "החלטה להסדר זמני") הועברו הילדים למשמורת זמנית אצל האב עם הסדרי שהות נרחבים אצל האם וניתנה החלטה בדבר מינוי מומחה בתחום הפסיכולוגיה. החלטה זו ניתנה לאחר שנתקבלה עמדת האב, כי אכן הילדים חוו אלימות פיזית בבית האם.

14. בצד זאת הוריתי לרשויות הרווחה להתערב באופן אינטנסיבי ביותר וחייבתי את ההורים בשיתוף פעולה עם גורמי הטיפול והרווחה כדי לבסס תחושת מוגנות בקרב הילדים מחד גיסא ולמנוע אבדן קשר עם האם שהיא דמות התקשרות חשובה ביותר עבורם, מאידך גיסא.

15. בהחלטה להסדר זמני, כתבתי כי לא ניתן להשלים עם מציאות שבה הילדים חבולים ומוכים על ידי מי מהוריהם. עוד יותר קשה להכיל מציאות עובדתית שבה דברים אלו ידועים ו/או מהווים חשד מצד גורמי אכיפת החוק והרווחה ולא נעשה דבר או לא נעשה ממש כדי להגן עליהם. סברתי אותה שעה, כי לפי הראיות שקיימות בתיק בית המשפט ועוד לפני קבלת דיווחים מהקהילה ניתן להתרשם בהחלט מעל מאזן הסתברויות, כי הילדים סבלו מאלימות פיזית מצדה של האם ונימקתי זאת כך:

15.1. ראשית, התמונות שהוצגו בפניי לימדו על חבלות בראשיהם ובגפם של הילדים (שריטות, המטומות, סימנים כחולים וצהובים, קילופים בעור ועוד). מנגד יש לציין כי לא ניתן הסבר סביר כלשהו לא מצד הילדים ולא מצד האם ובא כוחה לחבלות בגוף הילדים.

15.2. שנית, מההמלצה של העו"ס לחוק הנוער למשטרת נ. עולה לכאורה, כי קיימים דיווחים רבים אודות ליקויים בתפקוד של האם, הגם שלא נרשם במפורש כי מדובר על תפקוד אלים, אך כן נרשם, כי מומלץ למשטרה להזהיר את האם לבל תנהג באלימות ופגיעה בילדים. אם לא הייתה אלימות, ברור שלא הייתה צריכה להיות אזהרה בפני התנהגות אלימה...

15.3. שלישית, חלק מחקירות הילדים מלמדות על תיאורים מהימנים של הילדים גם אליבא דחוקרי הילדים, הגם שבחלק אחר של החקירות התקשו להעריך מהימנות כנדרש. די היה בעיון בחקירות הילדים ובחלק מהסיכומים בהם נרשם כי הילדים שנחקרו חוו את האירועים האמורים כדי להגיע למסקנה שאכן חלק לא מבוטל מטענות האב – טענות אמת הן.

15.4. בנוסף, אף ב"כ האם הודה כי שולחתו סטרה לילדים אם כי לדבריו לא הגיעו הדברים לדרגת אלימות חמורה.

15.5. כמו-כן, עיון בחוות דעת של המומחה דר' גית בהליך הקודם מעלה כי ממצאי בדיקתה של האם מלמדים על נטייה לאימפולסיביות, דבר שהתיישב היטב עם תיאורי הילדים לגבי נסיבות התרחשות מקרי האלימות כלפיהם.

15.6. לבסוף, העו"ס לחוק הנוער עצמו הסביר כי בכונתו לעתור להכריז על הילדים כנוקדים לפי [סעיף 2\(6\) לחוק הנוער \(טיפול והשגחה\)](#), קרי גם הוא סובר, כי הילדים נמצאים בסיכון גופני ונפשי במצב המשמורת הנתון.

16. לפיכך, כאשר בית המשפט התרשם אותה שעה שהילדים חווים אלימות ברמות כאלה ואחרות מצד אמם לא יכול היה להותיר מצב המשמורת על כנו ועלה הצורך לשנות אותה ולהגן על הילדים. זאת ועוד, החלופה של העברת הילדים למשמורת האב לא נתפסה בשעתו (בעת מתן ההחלטה להסדר זמני) כדרמטית לאור הסדרי שהות נרחבים שנהגו וזיקתם אליו. מדובר היה למעשה בהפיכת בית האב לבית עיקרי ולמרכז חייהם של הילדים עם שינוי קל יחסית בזמני שהות.

17. בנוסף לכל אלה, ראיתי לנכון מראש ליתן הוראות שיבטיחו את שלום הילדים מצד אחד ואי הסתתם כנגד האם מצד שני.

18. לפיכך נקבע כי הילדים ישהו עם האב החל מיום ו' החל מסיום המסגרות הלימודיות ועד יום ד' בבוקר (שאז באחריותו להביאם למסגרות החינוכיות) ומיום ד' עד יום ו' אצל האם וכן תפגוש האם בקטינים מדי יום ב' אחר הצהריים ללא לינה.

19. הודגש בהחלטתי לעיל כי ההסדר הינו זמני עד החלטה אחרת ובמידה ויתרשם בית המשפט כי מתקיימים הסתה או ניכור הורי או סרבנות קשר, ייתכן וישקול שינוי ההסדר, לרבות הכרזת נזקקות. עוד נקבע בהקשר זה, כי האחריות לקיום הקשר של הילדים עם האם, תונח באופן משמעותי על האב המקבל לידי אחריות מוגברת בטיפול והשגחה בילדים. למרבה הצער, החלטה זו תרמה לניסיון האב לנכס הילדים ולמנוע מהם קשר עם האם והוא המשיך לנקוט בפרקטיקות של ניכור כנגדה.

20. זה המקום לציין כי מומחה שערך בדיקות מסוגלות הורית מקיפות להורים המליץ על חלוקת זמני הורות דומים ועל משמורת משותפת ולא מצא יתרון בולט אל מול חיסרון בולט ביכולות ההוריות של מי מהצדדים (ראה חוות דעתו של דר' שפיק מסאלחה מיום 22/7/2016).

ה. גורמי הסכסוך העצים: קווי אישיות של ההורים, רקע תרבותי, השפעה משפחתית

21. לדעת בית המשפט היה מקום כבר אז להותיר מצב הדברים על כנו ולהפסיק ההתדיינות בין ההורים באותה נקודה ולהתרכז בטיפול בילדים ובהורים כדי ליצור סביבת חיים של מוגנות ושיתוף פעולה הורי. כך גם סברו המומחים בתחום הפסיכולוגיה והעו"ס לסדרי דין באותו שלב. **אלא שהדבר לא התאפשר בשל אי הפחתה בעצימות העימות בין ההורים**. במבט לאחור נראה כי עצימות הסכסוך כה מורכבת עד כי קשה לראות כיצד היא ניתנת לפתרון. כדי להבינה חשוב לעמוד על מספר מרכיבי יסוד שבה.

22. עצימות זו נבעה ראש וראשון מהתנגדות נחרצת של האב לשהות הילדים בבית האם כל עוד היא בקשר עם בן זוגה פלוני. לגישת האב, פלוני פגע מינית בבתם ר.ג., הוא עבריון ומסוכן לילדיו. הוא טען לאורך כל הדרך כי האם מעדיפה את הקשר הזוגי עם אותו פלוני ולמרות שבית המשפט אסר על שהייתו בבית בנוכחות הילדים, האם לא מילאה אחר הוראות אלה וחשפה את הילדים פעם אחר פעם לנוכחותו. לדברי האב לא מדובר רק באלימות ומסוכנות של פלוני אלא גם בהשפעה רעה על הילדים ואורחות חייהם שכן לדבריו מתנהלים בבית האם מסיבות, אירועים לא צנועים, שתיית אלכוהול וחשיפת הילדים לתכנים בלתי מותאמים לגילם והתפתחותם.

23. הקושי של האב הוא לא רק מול האם, אלא מול כל המערכות והגורמים האפשריים, עו"ס לסדרי דין, מרכזי קשר, מומחים מטעם בית המשפט, אפו"ט לדין, עו"ס לחוק הנוער ועוד.

הוא נובע מרקע אישיותי, משפחתי ותרבותי. שילוב קושי זה עם קווי אישיות הפוכים של האם שימש מתכון לשגשוג הסכסוך במקום לחיסולו ודעיכתו.

24. בכל הנוגע לרובד האישיותי שלא נותן למעשה לאב מנוח וגורם לו במסגרת סכסוך עצים זה לעסוק כל העת בדקויות ולא במכלול, יפים לעניין זה דברי המומחה דר' שפיק מסאלחה (להלן: "המומחה ד"ר מסאלחה") :

"קיימת עדות לדפוס אישיות אשר מתאפיין באובססיביות קיצונית ובגישה אופוזיציונית בטיפול במצבים. דפוסים אלו מקשים על יחסיו הבין אישיים ומונעים ממנו לראות את התמונה הרחבה. הוא עסוק בדקויות הקטנות ביותר מול כל סיטואציה, דבר המעלים מעיניו את ראיית הברור. הגישה האופוזיציונית והעיסוק בפרטי פרטים מכבידים על יחסיו הבינאישיים...ראיית דקויות ופרטים קטנים בלט גם במבחן TAT שם הוא ראה בתמונה פרט שנדיר ביותר לראות"

ובסיכום:

"קיימת עדות בממצאים שהאב מאופיין על ידי אישיות בעלת קווים אובססיביים קומפולסיביים ברורים. הוא רואה דקויות של דברים ויש לו צורך בשליטה בסיטואציה"

25. לטננו צריכים שניים – גם לסכסוך בעצימות גבוהה ברמה שכזו. גם לאם הייתה תרומה לעצימות הסכסוך בכך שלא הכירה בהיתכנות של פגיעה מינית בבתה ר.ג. ובטיעון החד ממדי כי פלוני אינו מסוכן, לא פגע בקטנים והיא מתחמקת גם בשיח מול המומחים בהסבר על הקשר עמו וחששה שייקחו לה הילדים ככל שתמסד הקשר עמו (עמ' 10 לחוות דעת המומחה ד"ר מסאלחה). כן היא טענה וייתכן שבצדק כי האב מסית את הילדים כנגדה וכנגד בן זוגה והוא לא יכול לקבל את זה שיש גבר אחר בחייה. אישיותה הפוכה לאישיות האב, שכן היא בעלת דפוס אישיות היסטריוני שהוא הפוך מאובססיבי היא רואה את התמונה הכללית ולא את הפרטים הקטנים. היא גם ספונטנית, נאיבית ובלתי מחושבת מספיק. במילים אחרות **"האב רואה את העצים והאם רואה את היער"** (עמ' 20 לחוות דעת המומחה ד"ר מסאלחה). בנוסף לכך היא אימפולסיבית ומוחצנת ומתקשה לווסת רגשותיה, לרבות בנוכחות הילדים. היא מתפרצת בבתי ספר, בגנים, במרכז הקשר וכל אימת שההורות והאמהות שלה באיום (לפי איך שהיא תופסת את הדברים) ההתפרצות בוא באה (עמ' 21 לחוות הדעת וראו גם דיווחי העו"ס לסדרי דין והאפוט' לדין). בסופו של יום היא אינה מסוכנת לילדיה הצעירים והילדים, בפרט הקטנים זקוקים לה מאוד וחשובים לה והיא חשובה להם ואינם מתרחקים ממנה כפי שהיה מצופה מילדים מוכים או שחוו התעללות (עמ' 21 לחוות דעת המומחה ד"ר מסאלחה). בכך אין לומר כי היא לא נהגה באלימות כלפי ילדיה ואף המומחה מתרשם מכך (ראה ניתוחו את היחסים בינה לבין הבת ר.ג. הילדה הבוגרת בעמ' 21 לחוות הדעת ד"ר מסאלחה). ר.ג. נטלה על עצמה תפקיד הורי ויודעת להוציא האם משיווי משקלה בקלות וכך האחרונה מגיבה כלפיה בתוקפנות (ראו עמ' 22 לחוות הדעת ד"ר מסאלחה).

26. כפי שקובע המומחה ד"ר מסאלחה, הדפוסים האישיים המתנגשים באופן קיצוני הם המקור לקונפליקט זוגי והורי בלתי פתור. הילדים שמצויים בתוך סבלו בשעתו מפיצול בלתי נסבל ובסופו של יום וכאמצעי התמודדות עם הפיצול הבלתי נסבל בחרו באביהם (עמ' 22-23 לחוות הדעת של המומחה מסאלחה). הילדים שזקוקים ורוצים את שני הוריהם לא יכולים לזכות בכך בשל הפיצול. הם מבולבלים, סוערים, כל אחד מראה מצוקתו בדרך אחרת, אחד בהרטבת לילה ובפרכוסים, נטרול רגש וקשיי למידה. אחרת בהשמנת יתר, שלישי בנסיגה והתבודדות והקטנה מגלה עקשנות רבה. כל הילדים סובלים מחרדות נטישה עזים. אמנם לא מדובר היה בסימנים פתולוגיים עת נערכה חוות הדעת אלא סימפטומים, ברם נרשם כי אם יתרבו וישתמשו הם יכולים להקשות על הסתגלות בחיים של הילדים (עמ' 25 לחוות הדעת של המומחה מסאלחה).

27. לכך מצטרף הפער התרבותי בין ההורים שמסלים עוד יותר את הסכסוך; האב בא מרקע תרבותי מסורתי ושמרני והאם מבית פחות שמרני. העניין התרבותי מסביר את היסוד של המאבק בין ההורים שכן האב אינו מסוגל לשאת המחשבה שילדיו ובעיקר בנותיו שכעת בגיל ההתבגרות המוקדמת חיות בבית שגר בו "גבר זר". המציאות הזו מנוגדת למורשת תרבותית עתיקה ואולי גם מנוגדת לכללי הדת המוסלמית והרי היה נהוג לפי השריעה שכאשר אשה נישאת מחדש ילדיה עוברים למשמורת האב ולמשפחתו ולמעשה משתייכים ונחשבים לחלק ממשפחתו לכל דבר ועניין. החוק ומערכת המשפטית הישראלית הקובעת את משמורת הילדים וחלוקת זמני השהות לפי עיקרון טובת הילד מצויה בהתנגשות חזיתית עם כללים דתיים משפטיים ותרבותיים אלה, כללים שעוברים מדור לדור בחברה הערבית המוסלמית מזה מאות בשנים (ראו עמ' 20 לחוות הדעת של המומחה וכן עיינו לעניין התנגשות זו בין הערכים במאמרו של דר' מוסא אבו רמזאן, דניאל [מונטרסקו "שיפוט אסלאמי במדינה יהודית"](#) ודמוקרטיה: קואופטציה ואסלאמיזציה של שדה הדין השרעי **משפט וממשל** כרך יא חוברת 2 התשס"ח, עמ' 433. ועוד ראו: מוסא אבו [רמזאן "התפתחויות אחרונות באחזקת ילדים"](#) בבתי הדין השרעיים (בעקבות [בג"ץ 9740/05 פלונית נ' בית הדין השרעי לערעורים](#); [בג"צ 1129/06 פלונית ואח' נ' בית הדין השרעי לערעורים](#) "משפחה במשפט ב' התשס"ט, 69).

28. הרי מבחינת האב אילו האם הייתה שבה לחיות בבית הוריה ומשפחתה ולא גרה עם פלוני, הוא לא היה מתנגד להסדר המשמורת המשותפת או המחולקת שנהגה בין הצדדים. לאב אין אפשרות לקבל את זה שהאם והילדים יחיו עם "גבר זר" והוא מבטא עמדה זו באופן ברור גם בפני הילדים כך שניתן להבין כיצד נקטו עמדה ברורה כנגד אמם ובן זוגה (בין אם הייתה פגיעה מינית כנטען ובין אם לאו).

29. אומר על כך המומחה מסאלחה בסיפה של חוות דעתו:

"בתחילת הדיון ציינתי את הקונפליקט בין ערכים תרבותיים ערביים אסלאמיים לבין ערכים של התרבות המערבית. תרבות היא חלק מהזהות של הפרט שחי בתוכה. מקובל בתרבות המערבית שילדים יחיו

עם אביהם ואשתו, אולם נדיר שילדים יחיו עם אמם ובעלה, בעוד אביהם חי ומשפחתו קיימת. במצב שבפנינו קיים גורם נוסף אשר יכול להקשות על הילדים ובעיקר הבנות הגדולות וזה הסטטוס של פלוני. הנישואין של פלוני והאם הם נישואין שרעיים וכשרים מבחינה דתית אבל לא רשמיים. הוא מוגדר על ידי האם "כעמו" דוד אשר נמצא במטרה לעזור. מצד שני הילדים רואים אותו ואת האם מתבודדים בחדר. ר.ג. הילדה הבוגרת נמצאת בפתחו של גיל ההתבגרות והדבר מעלה פנטזיות, חשדות וכעסים סביב המיניות. מצב זה אינו בריא להערכתי ויכול לפגוע בהתפתחות הרגשית של הילדים...לדעתי הקשר בין האם ופלוני חייב להיות ברור ומוצהר הרחק מניגודים ומסרים סותרים. בחברה הערבית המונח "חבר" אינו קיים והמונח "עמו" אשר עוזר אבל ישן בבית עם אמא גם אינו קיים. שוב התרבות וערכיה הם חלק בלתי נפרד מההתהוות הרגשית של הפרט" (עמ' 24 לחוות הדעת).

30. המרכיב השלישי בעצמות הסכסוך ובקושי של האב נוגע למידת מושפעותו ממשפחתו ואופן תפיסתו את ההורות כפועל יוצא מכך. המומחה שמונה בהליך קודם דר' גית התייחס לכך מזווית מעט שונה ; נכון לאותה עת עדיין לא היה לאם בן זוג אחר, כך שהסוגיה של הניכור הפתולוגי על רקע תרבותי לא התעוררה עדיין. עם זאת, כבר אז ידע המומחה להצביע על כך כי האב מושפע מאוד מהסביבה, מייחס חשיבות רבה למשפחה המורחבת והמוכנות ההורית מושפעת מגורמים אחרים, לרבות אחות ואמו שלשיתו אף מהוות חלק בלתי נפרד מהמעגל הראשוני המשפחתי (למרות שהן לא). ייחוס חשיבות כה רבה לאחותו ואמו מפר במידת מה את הבנתו את המושג מוכנות הורית. עוד נכתב כי המנדט המנטאלי עליו אנו מדברים נרכש בחברה הערבית ונתפס לעיתים כגורם מרכזי וכחובה המוטלת על אדם לשתף קרובי משפחה בכל המתנהל בעולם הפנים משפחתי שלו (עמ' 18 לחוות הדעת). במקרה דומה אחר במגזר הערבי נדרשתי למידת ההשפעה הדרמטית שיש לאפיונים תרבותיים והשתייכות חמולתית במגזר הערבי לניכור הורי פתולוגי תוך שכתבתי על כך :

"חיזיון של ניכור הורי בקרב ילדים הינו חיזיון שכיח למרבה הצער במקרים של סכסוכי גירושין בעצימות גבוהה. כאשר מדובר במגזר הערבי השמרני/מסורתי, נלווים מאפיינים נוספים של ניכור פתוגני והיעדר נפרדות בין הורים לילדים. בייחוד נכונים הדברים כאשר נחשדת האשה בקיום מערכת יחסים עם גבר מחוץ למשפחה. חשד זה, למעשה "שורף" כל גשר וקשר בין הילדים לבין אמם בשל ההשלכה התרבותית, תדמיתית והחברתית העזה שיש לחשד שכזה על האב ובני משפחתו. במקרים מסוג זה קיים קושי גדול הרבה יותר למבני משפחה בריאים להיפרד ולהתפצל לשני מבני משפחה שהמשתף להם הוא הילדים ופעמים רבות חוזים אנו במקרים שבהם ילדים מנוכסים על ידי אבות ומגלים סרבנות קשה עם האם. המקרה הנוכחי נמנה על אותה

קשת של מקרים. " (סעיף 9 לפסק הדין בה"ט [1379-09-18](#) ס.ע. נ' ז.ע. 13/11/2018 (פורסם בנבו).

31. כשמחברים את הקווים בין הנקודות : קווים אישיותיים אובססיביים מצד האב, התנהגות אימפולסיבית ולא מווסתת מצד האם, גירושין בעצימות גבוהה, נישואין מחדש של האם כשהילדים עמה בניגוד למקובל בתרבות ובחברה השמרנית במגזר הערבי, ניתן להבין את הקושי של האב לקבל כל קונסטלציה שבה הילדים ישוהו עם אמם ובן זוגה. שלא יובן לא נכון, אין בכך להצדיק את הניכור הפתולוגי. יש בכך רק כדי להסביר אותו.

32. לטעמי חוות דעתם של המומחים דר' ג'ית ודר' מסאלחה מתארת באופן המדויק ביותר את הקשיים במשפחה זו ובאישיות ההורים. למרבה הצער, שני ההורים לא הפנימו את תכני חוות הדעת והמלצותיה והמשיכו במאבקים ביניהם. לא בכדי בוועדת תכנון טיפול שהתקיימה בסוף 2016 התרשמו כל גורמי המקצוע כי ההורים מצויים בדרגת קונפליקט גבוהה בשל המאבק על משמורת הילדים ויש חשש לניצול הילדים לרעה במאבק זה.

33. אלא שכאמור האב 'הצליח' לגרום לכך שהקטינים ינתקו קשר עם האם תוך הפחדה בלתי פוסקת של כל גורמי המקצוע לרבות גורמי הרווחה שמא ילדיו חוו פגיעה מינית או חשיפה לתכנים מיניים בלתי מותאמים. הוא הגיש בקשה לצו הגנה כנגד בן זוגה של האם, תלונות מתלונות שונות והחשש שמא הילדים אכן נחשפו לתכנים בלתי הולמים יחד עם סירוב האם להכיר בכל אפשרות שכזו והתעקשותה על נוכחות בן זוגה פלוני בבית ובחייה, לא הותירה ברירה אלא להעברת המפגשים תחת פיקוח וצמצום זמני שהות (ראו גם עמ' 10-11 לתסקיר הסעד מיום 1/2/2017). העו"ס הצביעה בצדק על כך שיש לפטור הילדים מהתפקיד ההורי ששני ההורים מטילים עליה במסגרת המאבק והביעה חששה מפני התפתחות ניכור הורי כלפי האם. לדבריה הנכון היה לפתור סופית עניין המשמורת, לסיים ההליכים ולקבוע זמני שהות ללא לינה אצל האם, דבר שהאם התנגדה לו. ההתנהלות בשנת 2017 הייתה כזו שהאם שזמני שהות צומצמו עם האם ואכן הילדים הגיעו לבית האם כשבחלק ניכר מהפעמים פלוני אף היה שם, אך האם המשיכה להפגיש בינו לבינו במקומות אחרים והמשיכה בדואליות של אופן הצגתו לפני הילדים ולפיכך ההמלצה הייתה לצמצם עוד יותר זמני שהות.

34. **The Game Changer והמהפך שלא קרה :**

34.1. הנימוק המרכזי של האב להתנגדותו לזמני שהות כולל לינה בבית האם הוא הקשר שלה עם בן זוגה פלוני והחשש של האב לילדיו שמא הוא יפגע בהם מינית. נימוק זה התבסס על תזת הפגיעה המינית של אותו פלוני בבת הקטנה ר.ג. במקלחת מעבר להיחשפות ר.ג. ויתר הילדים להתנהגות מינית בלתי מותאמת (כטענות האב).

- 34.2. לכל ידוע, כי כאשר מועלות טענות חמורות של פגיעה מינית בילדים, בית המשפט וגורמי הטיפול עוצרים הכל ומבקשים להתרכז בבירור ובדיקה של הטענות. הדבר מביא להקפאת מפגשים, בלימת הרחבת זמני שהות, התייחסות חשדנית לפוגע הפוטנציאלי ויצירת הסדרים שיבטיחו מוגנות לילדים. כך היה גם במקרה הנוכחי, תוך שבית המשפט אף מצרף את בן זוגה של האם לחלק מהבדיקות וההערכות שהמומחים נתבקשו לבצע.
- 34.3. אלא שעם הזמן תזת הפגיעה המינית שהאב העלה החלה לקרוס.
- 34.4. ראשית, תיק החקירה כנגד פלוני נסגר. לא הוגש נגדו כתב אישום. אין כל איסור מבחינה פלילית שישהה בקרבת ילדים בכלל ובקרבת הקטינים נשוא ההליך שלפניי בפרט.
- 34.5. שנית, ביום 27/11/2017 הוגשה על ידי המומחית רנית ים חוות דעת מסוכנות מינית ביחס לבן הזוג של האם, מר פלוני ונקבע בסיומה כי לא נמצאו מאפיינים המעידים על נטיות למיניות עם ילדים והוא יכול להימצא עם הילדים בכל מצבי החיים היומיומיים.
- 34.6. שלישית, הקטינה ר.ג. "נשברה" וסיפרה לעו"ס בסוד, כי אביה שתל במוחה את התיאור המדויק של אירוע הפגיעה המינית וכי הדברים לא קרו. ביום 6/5/2018 מוגש לבית המשפט דיווח חסוי מטעם העו"ס לסדרי דין וממנו הוברר הלכה למעשה, כי דברי הקטינה ר.ג. הם **דברי האב שנאמרו לה והיא לא חוותה פגיעה מינית מצד פלוני. אביה אמר לה לומר את המילה "נחש" והצביע על מפשעותיה ואמר לה לומר שכשהיא מושכת את נחש יורד נוזל לבן.** הבת ר.ג. התוודתה לפני העו"ס לסדרי דין בסודיות ותוך כדי הדברים נכנסו לחדר אמו ואשתו של האב והפריעו לשיחה.
- 34.7. רביעית, אף אחד מהילדים לא ידע להעיד או לציין ולו חוויה אחת שלילית (עובדתית) שבה פלוני פגע בהם (סעיף 4 לדיווח אפוט' לדין מיום 17/5/2018).
- 34.8. כל האירועים הללו למעשה טרפו לאב את הקלפים והיו אמורים להביא למהפך. אלא שזרעי וניצני הניכור בקרב הילדים נשתלו כה חזק וההפחדה של כל גורמי הטיפול הייתה כה אינטנסיבית (מצד האב), עד כי הגם שקרסה התיזה, האב המשיך באותה אסטרטגיה וקו פעולה. רוצה לומר, כי אבחון המסוכנות המינית, דיווח האפוט' לדין, התוודות הקטינה ר.ג. היו אמורים לשנות את המשחק ולהטיל זרקור של אחריות על האב אך הדבר לא התרחש בשל הצלחתו לשנות את הנרטיב של הילדים בנרטיב כוזב ביחס לאמם ובן זוגה ובשל שגשוג מאמצי ההפחדה מפני פגיעה אפשרית בילדיו מצד פלוני.
35. לפיכך ולמרות קריסת התיזה של האב ואולי דווקא בשל כך, בצד הפיכת הניכור של הילדים כלפי אמם לפתולוגי הפך הסכסוך לסוער, מורכבת עוד יותר, תוך שהאב ממשיך בהנחלת הנרטיב הכוזב בקרב הילדים והם בתורם מרצים אותו באמצעות השחרת האם ואי רצון לפגוש בה ולשהות עמה.

36. בתסקיר מחודש מאי 2018 עלתה תמונה של החרפה במערכת הניכור של הילדים כלפי האם. הילדים הגיעו 'מוכנים' לעו"ס (כפי שהגיעו מוכנים למומחים ולחוקרי המשטרה) עם דיווחים ותיאורים של חולשת ולקות הורית של האם, אי עמידה מטעמה בזמנים, טענו כי הוצבה מצלמה בתוך הבית שבאמצעותה פלוני צופה בהם והביעו חוסר נכונות ורצון לשהות עמה. האם כאמור מצדה המשיכה לדבוק בקשר עם פלוני והעובדה שהייתה מצלמה בבית שבאמצעותה פלוני יכול היה לצפות בילדים והאב ידע על כך הגדישה את הסאה ונתנה דלק נוסף למאבק הבלתי מתפשר של האב בקשר אפשרי של הילדים עם האם ופלוני.

37. למרבה הצער מערכת היחסים של הילדים עם אמם הסלימה והאב הצליח בסופו של יום להעביר את הילדים כולם לקואליציה משותפת ובינדורית עם מניעים תרבותיים שלאם אין ולא היה סיכוי מולה. האבסורד הוא שדווקא עם ר.ג. הקטנה שהאב טען כי נחשפה לפגיעה מינית, נשמר קשר חם ואוהב עם האם, הגם שגם הוא מתקיים במרכז הקשר בלבד.

בדיווח העו"ס מאפריל 2019 שוב הומלץ על משמורת לאב והפעם אף נטען כי האם מסרה הסכמתה לכך.

38. בינואר 2020 הוגש דיווח שלפיו התבקש בית המשפט להפסיק לנסות לשקם הקשר בין האם לבין 3 הילדים וזו למעשה גם בקשת גורמי המקצוע והאפוטי' לדין כעת.

ה. הדילמה המהותית והרטורית ובחירת הפתרון הרע במיעוט:

39. שתי דילמות עולות לאור נסיבות מקרה מורכב זה: הראשונה והמהותית היא מה נכון לעשות מבחינת סוגיית המאמץ השיפוטי לחידוש קשר בין האם לבין הילדים. השניה היא לכאורה רטורית שכן היא נוגעת לשאלת הסעד שבית המשפט אמור בסופו של יום לפסוק בתביעת האב לשינוי משמורת. היא רטורית משום שעל פניו ברור שהילדים שוהים אצל האב ולכן לכאורה אין מנוס מקביעת משמורת. אך מהלך שכזה למעשה מעניק פרס למי שפעל נגד טובת הילדים ומנוגד לכל כלל שיפוטי, משפטי וטיפולי ידוע.

1.ה. הדילמה המהותית: סוגיית שיקום הקשר של הילדים עם האם

40. נפתח בדילמה המהותית הנוגע לסוגיית הקשר בין האם לבין הילדים: האם בנסיבותיו של ניכור הורי פתולוגי שרק החרף בשל ניהול הסכסוך העצים בבית המשפט והביא לניתוק קשר ממושך ומוחלט בין האם לבין 3 מ-4 ילדיה יש להותיר ההליך תלוי ועומד ולהמשיך לנסות להפגיש בין הילדים לבין אימם? האם נכון להמשיך "ולטפל" בילדים? כל גורמי המקצוע וברור שגם האב מבקשים להניח לילדים ולהניח לסכסוך. האם מתעקשת בהמשך בירור טענותיה והותרת ההליכים תלויים ועומדים וגם אותה ניתן

בהחלט להבין. גורמי המקצוע וגם ההורים מתייחסים לרובד הגלוי של ההתנגדות לקשר וקשיי הטיפול בו.

41. עם זאת נראה כי הרובד הסמוי מהווה חלק משמעותי ביותר לא רק בהיווצרות הניכור, אלא גם בהנצחתו ולמרבה הצער בהיעדר סיכוי רב להצלחה בהתמודדות עמו. המדובר על הרובד התרבותי, החברתי והמנטלי של ההורים שהביאני סופית לכלל דעה כי לא אוכל עוד להועיל ולסייע בשיקום הקשר.

השפעת התרבות והשמרנות בתפיסת האב (כפי שתוארה לעיל) כה עמוקים והעובדה שהילדים והאם גרים בסביבה שכנה שאף היא שמרנית בתפיסתה והשתרשות הנרטיב הכוזב אצל הילדים (המשתלב היטב עם התפיסה השמרנית ויכול להיות מוסבר על ידה) הם קריטיים במקרה זה (ראו גם מאמרו של דר' עימאד ג'ית :

Gith, E. (2013). *The attitude of the Shari'a courts to parental alienation syndrome: Understanding the dynamics of the syndrome in Arab society. Journal of Divorce & Remarriage, 54(7), 537-549.*

42. הדברים הובאו לעיל בחוות דעתו של המומחה דר' מסאלחה שהניח את האצבע על הנקודה הכואבת ביותר – ההבדלים התרבותיים בין ההורים אך בעיקר המניע והרקע התרבותי של האב שאינו יכול לקבל את העובדה שילדיו יחיו ואו ישהו אצל אמם כאשר יש לה בן זוג אחר.

43. יש לציין כי ההשפעה התרבותית במקרה זה של הניכור ההורי עולה על ההשפעה הדתית או המשפטית או הטיפולית. הרי כפי שבעשרת הדיברות קובע הדיבר "כבד את אביך ואת אמך", גם בקוראן קיים ציווי זהה :

סורת אל אסראא "מסע הליל" (בערבית: سورة الإسراء) (סורה 17, פסוק כד):

"הן צוך אלהים לבלתי עבוד אחר זולתו ולכבד את הוריו ולהטיב להם בעת זקנתם הן

לאביך הן לאמך הן לשניהם; אל תבוז ואל תחרפם, כי אם דבר אליהם רכות!"

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

בסורת לקמאן (בערבית سورة لقمان) היא סורה מספר 31 בקוראן משיא החכם לקמאן עצות לבנו. הוא מטיף לו להיזהר מקיצוניות והימנעות ממעשים רעים ובפסוק 14 הוא מסביר לבנו על חשיבות כיבוד ההורים.

ולמרות הציווי האלוהי של כאמור בקוראן, כאשר הנרטיב הכוזב שמשלט על הילדים והתנהלותם הוא שאמם מסוכנת ולא מגינה עליהם ובן זוגה פגע בהם מינית, לא יכול האב לחנך את הילדים לפעול על פי הציווי הדתי. ללמדך עד כמה ההשפעה התרבותית בצירוף המאפיינים האישיים של האב חזקים, מושרשים ומאפילים על כל רצון של בית המשפט, גורמי טיפול ואולי אף של האב עצמו שלילדים יהיה קשר עם האם.

מאפיינים אלו נשארים אתנו. הם לא מתאדים או מתאיינים רק בשל התערבות גורמי טיפול או בית המשפט. המשפחה והילדים ממשיכים לגור באותו מקום ובאותה סביבה. הקודים התרבותיים והחברתיים שלפיהם היא מתנהלת לא משתנים. מדובר בתנאים שחונקים את אש המאמץ לשיקום הקשר ומכבים אותה כליל.

44. מדובר לפיכך, במקרה של מגבלות הכוח השיפוטי והמקצועי של בית המשפט וגורמי הטיפול. ישנה נקודה שמעבר לה המשך עיסוק שיפוטי וטיפולי במשפחה שבה יש ניכור הורי פתולוגי הופך לחסר תועלת ולעתים אף למזיק. סבורני שמצויים אנו בנקודה זו. מדובר באב שבית המשפט מתרשם כי אינו בר טיפול בנקודות הרלבנטיות לקונפליקט מול האם, לרבות בשל הרקע התרבותי. הוא יכול להיות "אב השנה" מבחינת יחסו לילדים (והוא באמת כזה מבחינות מסוימות), אב מסור המספק לילדיו כל צרכיהם החומריים והגשמיים, מטפל בהם היטב וגם אוהב אותם מאוד. אך הוא גזל מילדיו את הדבר החשוב ביותר עבורם, הוא לקח מהם את הזכות להיות בקשר קרוב עם אמם. הוא גרם בפועל לאבדן דמות ההתקשרות החשובה ביותר עבורם. הוא השחיר אותה ומחק את הלגיטימיות ההורית שלה. מדמות מגינה ומיטיבה היא הפכה עבור הילדים למסייע ל"טורף", למי שלא מגנה עליהם, למי שחושפת אותם לסכנה ממשית. כל זאת כאשר הדברים כלל אינם מתקיימים. השעתוק של הדמות הדמונית של פלוני והאם ממוחו של האב למוח הילדים הוא כה חזק ומושרש עד כי הם אינם מסוגלים לשחזר חוויות עבר, לזכור את הטוב באמם ובקשר עמה והנה לנו מקרה שבו הורה אחד – האב, כולו טוב והורה אחר – האם – כולה רע. ובלשון העו"ס: **"אבא טוב אמא לא", זה נמצא בגדול. הפיצול נמצא. יכול להיות שבמיוחד שנמצאת שוב פעם חוזרת לנושא פגיעה מינית שהאב מקטין, כן. האם לא מסוגלת להגן על הילדים.**" (עמ' 26 שורות 12-16 לפרוטוקול).

45. העו"ס לסדרי דין ביטאה הדברים נכוחה בדבריה כאשר ניסה ב"כ האב באמצעות שאלתו להראות שלמעשה מצבם של הילדים מצוין והוסבר עד כמה המצב מעורר דאגה:

ש. דיווחים שקיבלת מבית ספר, נכון שקיבלת דיווחים על ילדים טובים? מצטיינים? מתפקדים? לא בתקופת קורונה אלא עד אז

ת. כן. הדיווחים בבתי ספר לא מעוררים דאגה. אבל זה שנתיים הם מורחקים מאמם ללא קשר איתה, זה מצב מעורר דאגה.

ש. מצב מעורר דאגה מכח זה שאת אומרת שתאורטית זה מעורר דאגה בקשר לאי הקשר עם האם או שמצאת בחיים שלהם משהו מהמורים או משהו מאנשים שפגשו אותם שאומר לה זה מעורר דאגה.

ת. בניירת לא מצאתי משהו מדאיג. אבל שוב במפגש שנערך ביום 29.5 היה מפגש קשה זה היה רמדאן יום של צום 4 קטינים נכחו עם אביהם כדי לפגוש את האם, כמעט שנה לא פגשו את אמם, והמפגש היה מאוד מתיש, מאוד מקשה, ואי אפשר לצפות עם ילדים שעוברים קשה סרבנות כלפי אמם והתנכרות ובכי ברמות מטורפות אגיד שהמצב שלהם לא טוב." (עמ' 25 לפרוטוקול ההדגשה שלי א.ז. ואינה במקור).

46. הנה כי כן, האב אולי "ניצח" במאבקו מול האם והוא העביר הילדים לצד שלו על כל המשתמע מכך אך הוא הפסיד את האפשרות לשמש הורה מגן אמיתי של ילדיו המספק את צרכיהם. יידע זאת כל הורה משמורן, כי אי מתן אפשרות פסיכולוגית לילדים להחזיק בקרבם דמות ההורה האחר כדמות חיובית ומחיקת כל הטוב היא התעללות פסיכולוגית בילדים. מדובר באות קין שהאב יישא כל חייו על מצחו והלוואי וניתן היה לומר שבכך היו מסתיימים הדברים. החשש של בית המשפט הוא מנזקים נפשיים, התפתחותיים ואף פיזיים ונוירולוגיים שעלולים הילדים לסבול בשל הניכור ההורי הבלתי נסבל של האב כנגד האם. נזקים שהמחקר רווי דוגמאות ביחס אליהם (ראו להמחשה: Kruk, E. (2018) Parental Alienation as a Form of Emotional Child Abuse: Current State of Knowledge and Future Directions for Research. *Family Science Review*, (22(4) 141-164

47. למרבה הצער, אין לפניי לא המלצה וגם לא חלופה אחרת למשמורת זולת הותרת הילדים אצל האב. האם מצדה ממשיכה בקשר עם פלוני והדואליות בהצגתו לפני הילדים. השוני במנטליות והשורשים התרבותיים של האב אינם מאפשרים לו להכיל סיטואציה שבה הילדים יגורו עם אמם ובעלה וגם לא יהיו בקשר הכולל לינה. ניסיון כפיית זמני שהות בסנקציות כספיות לא עלה יפה. בסופו של דבר הילדים ניזוקו יותר מניסיונות שיקום הקשר מאשר הדבר הועיל להם.

48. אני תוהה ביני לביני מה יילד יום ככל שישתיימו הליכים. טוענים האפוטי' לדין, האב והעו"ס כי אולי אז תיסלל דרך חדשה לשיקום קשר בין הילדים לבין אמם. ייתכן והאב יפנה באמצעות בני משפחת האם ויתפייס עמה. מהיכרותי בת כמעט עשור עם בני הזוג והסכסוך שלהם, מדובר במחשבה נאיבית, תמימה וחסרת סיכוי. אני מפקפק מאוד באפשרות שהאם תוכל לחדש קשר ולשמר אותו עם הילדים כל עוד האב מחזיק בדעותיו. רצוני לקוות כי אולי עכשיו, כאשר האב "ניצח" את האם והילדים עמו, יקל עליו לאפשר את הקשר, אך אני מסופק מאוד לאור הנזקים הקשים ביותר שנגרמו לילדים על ידי ההסתה, הניכור, הקואליציה, ההשחרה, ההכפשה ושתילת הנרטיבים השליליים והארסיים במוחם של הילדים כלפי אמם ובן זוגה. הניסיון מלמד, כי ניכור הורי "לא נפתר" כך שתם וגם חלוף הזמן לא מוביל במקרים רבים לחידוש קשר. יחד עם זאת, לעתים, כאשר ישנה הצטברות נסיבות וגורמים המלמדים על מבוי סתום, לעתים לא יהיה מנוס אלא מלהניח לילדים.

49. המלומד ריצ'ארד וורשאק מונה 7 טעמים בהתקיימם רצוי שגם ההורה המנוכר שאוהב את ילדיו יחדל מלנסות לחדש קשר עם ילדים המתנגדים לקשר עמו ואלו הם:

1. הילדים מוסתים מדי או במצב רגשי מורכב ולא יציב כדי לשוב במישרין לקשר בבית ההורה.

2. מוצו כל הערוצים החוקיים והמשפטיים לשנות ולשפר את המצב.
3. בית המשפט מכיר בכך שהילדים מתנכרים ללא סיבה מוצדקת להורה אך לא יכול לקבל החלטה להעבירם לבית/משמורת ההורה המנוכר למשך זמן מספיק כדי שיוכלו לצאת מצלו של ההורה המנוכר.
4. ילדים אחרים בבית עלולים לסבול מהמשך מאמצי שיקום הקשר.
5. המורכבות וההפרעה בקרב ההורה האחר היא כה חמורה כך שהמשך המאבק מולו עלול להוביל לפעולה אלימה כלפי הילדים או כנגד ההורה המנוכר או בני משפחתו.
6. כל העצות להתמודדות עם ניכור הורי לא הועילו.
7. ההורה המנוכר עובד עם מטפל הבקיא בניכור פתולוגי והוא מסייע לאותו הורה להתמודדות עם ההתנגדות לקשר עם הילדים אך גם אותו גורם טיפולי מגיע למסקנה שיש להניח.

ראו: DR. Richard Warshak *Divorce Poison*, 2010, pg. 282

50. אמנם התובעת עומדת על המשך טיפול בילדים ובמשפחה לשם שיקום הקשר בינה לבין הילדים אך נראה כי מדובר במקרה מורכב ביותר שהמשך הטיפול והמעורבות של גורמי טיפול, רווחה ומשפט בסכסוך יכולים להזיק לילדים יותר מאשר להועיל. הילדים שחוקים מאוד ממעורבות גורמי טיפול ומההליך השיפוטי. כל עוד מתקיים הליך שיפוטי ו/או טיפולי, אין ספק שהילדים ימשיכו לגלות נאמנות לאב ולא יתאפשר קשר עם האם. קשר שכזה נוגד את הנרטיב שהילדים גדלים לאורו במהלך 4 השנים האחרונות. הרקע האישיותי של האב, ההשפעה התרבותית והסביבתית היא כה עזה (גם על האב וגם על הילדים) עד כי לא ניתן לראות שינוי שמתחולל בתנאים הנוכחיים. אילו היה סבור בית המשפט כי ישנו שביב סיכוי לשיקום הקשר בין האם לבין הילדים באמצעות מעורבותו בהליך או המשך טיפול, לא היה מהסס להמשיך במאמציו לחידוש הקשר. אך לא זה מצב הדברים.

51. בדיון ההוכחות האחרון העידה על כך העו"ס לסדרי דין:

"לשאלת בית משפט

ש. מה הבעיה?

ת. היו הרבה נסיונות לחדש את הקשר בין הילדים לבין אמם, הם לא רואים את אמם כמעט שנתיים פעם אחרונה היתה ביום 29/5 שנה שעברה, היה ניסיון לערוך קשר, הקטינים הביעו סרבנות חריפה לפוגש את אמם וגם להיות במגע ובשיתוף פעולה, אז הם לא רק הביעו את הסרבנות קשר שלהם, אלא היו עייפים ומותשים, מקובעים בסכסוך מאוד חריף, אין להם כאילו את הקשר כבר לא נורמאלי, חשבת לנרמל את

המציאות, להרחיק מבית משפט מגורמי הרווחה הם התעייפו שנים רבות. היו הרבה נסיונות לחדש וזה היה לשווא. אנו מחזיקים בקשר על פי דיווח העו"ס של מרכז קשר, מדובר במפגשים מאוד חיוביים, קשר מטיב, חם, בין הקטינה לבין אמה. לשמור את המצב. אני יודע את רצונה של האם להרחיק את הקשר

ש. מה הסיבה לסרבנות הקשר של הילדים האחרים?

ת. הם אמרו שהם חוו הרבה במיוחד ר., אמר שחווה אמרה בעבר, לא יכולה להסתכל על חוויות טובות ונעימות עם אמה, היא מעלה חוויות קשות וברור שיש פיצול, אבא טוב אמא רעה, שלושת הילדים הגדולים, זה ברור. **מדברים על חוויות קשות ומעורבות של גורמי רווחה, גורמי טיפול של בית משפט, של סדרי דין והמצב שלהם מדאיג. רציתי להמליץ על טיפול רגשי אבל הם לא במקום, הם מסרבים. הם תקועים באמצע הסכסוך החרף.** " (עמ' 23 לפרוטוקול).

52. גם בהמשך מספרת העו"ס כיצד הילדים חשים את גורמי הטיפול והרווחה כאויבים ומסרבים לשתף פעולה. מדובר בשחיקה מתמשכת של הילדים ושל התועלת שיש בניסיונות הטיפול ושיקום הקשר. בנסיבות אלו גם לשיטתה מוצתה כל אפשרות התערבות בקהילה בילדים על ידי שירותי הרווחה ובית המשפט לרבות התערבות פסיכו-משפטית בתחנה לטיפול משפחתי המתמחה בהתנגדות ילדים לקשר עם הוריהם (עמ' 28-29 לפרוטוקול).

53. האפוט' לדין סבורה אף היא כי אין כל תוחלת בהמשך ניהול ההליכים ו/או ניסיונות הטיפול בקהילה באומרה:

"לגבי הילדים שבבית אם מדובר בסרבנות קשר אפשר לומר בדרגה הכי חמורה. אבל לא מגדירה סרבנות קשר. כפי ששמענו לכל אחד מהילדים יש נרטיב של וסיפור שלו והצדקה שלו למה לא רוצה קשר עם אמו. אי אפשר לדבר ללבם ולשכנע אותם הם במקום שונה ממה שהיו לפני 5 שנים. אי אפשר לשנות שילדה בת 5.5 אורמת שלא צריכה כלום בחיים. מבחינה חברתית תמיד מאז 2015 כל גורמי טיפול דיברו על התפקוד שהם מצטיינים לא מרגישים בבית ספר את הקשיים את האינטראקציה הילדים מתפקדים כאילו זה לא קיים. הם מזוהים עם אביהם. מראים לי את הבית לכל אחד יש חדר וציוד מדברים על החיים עם האב שנותן מענה לכל צרכיהם. והם אומרים שלא רוצים קשר עם האם. אם יושבים עם כל ילד הם ורבלים יותר מבוגרים ביחס לגילם הם יודעים לנמק לא רק לא רוצה לראות אותה, כל אחד יודע לומר מה אמם עשתה והזדהות עם אחותם הקטנה שכל הסיפור מוכר במשפחה. אין מקום היום שיהיה טפול שיכול לנמס את הסרבנות שלהם הם לא ברי תיקון אי אפשר לשכנע ילד שאומר חד משמעית לא רוצה, לא קיימת לא צריך לא זקוק לה, יש לי הכל...אם היה מקום להוציא אותם לסביבה

ניטראלית זה היה לפני חמש שנים והגורמים אמרו שהילדים מתפקדים בכל התחומים וזה לא המקום להוציא אותם מהסביבה היום אחרי חמש שנים, גם מחנה לא יעזור. מה אפשר לעשות מעבר למה שהציעה העוסית על קרובי משפחה לנסות. שבי ת משפט ישב עם הילדים ואי אפשר לדבר עם לבס. מה שאמרתי זה בטון. הם עם אביהם מיליון אחוז. שהיא הדמות היציבה הפוזטיבית ומחקו את אמם. אמם לא קיימת. אני לא אמרתי שזה מעשה של האב, אמרתי שזאת עמדת הילדים ולא ניתן לדבר ללבס. טיפול חד שבועי לא יעזור" (עמ' 33-34 לפרוטוקול).

54. נראה איפה כי בחלוף 6 שנים של התדיינות משפטית בהליך זה ועוד שנתיים בהליך קודם, מצויים הילדים במצב נפשי כה מורכב עד כי ההתערבות השיפוטית ו/או הטיפולית אינה יכולה עוד להועיל. מוצו כל אפשרויות הטיפול הקיימות, נערכו כל האבחונים האפשריים, נעשה שימוש בכל קשת האפשרויות שבארגז הכלים השיפוטי ובכל זאת לא יכולנו לניכור הפתולוגי הבלתי מוצדק. זאת ועוד יש אף חשש שהמשך ההתדיינות תביא גם לאבדן הקשר היחידי שנותר לאם עם הקטינה ר.ג.. ניכר לפיכך שהמורכבות התרבותית והאישיותית של האב כה קשה ועמוקה ובלתי ניתנת לשינוי כך שלא נצפה שינוי אפשרי באופק, וכל גורמי הטיפול ממליצים בנסיבות אלו להניח לילדים ולניסיון שיקום הקשר.

55. קשה עד מאוד לבית המשפט לסיים הטיפול המשפטי במשפחה זו ביודעין שישנם ילדים שאינם פוגשים באמם בשל ניכור פתולוגי כה קשה וקשה להאמין שיחול שינוי במצב דברים זה. עוד יותר קשה לחתום על פסק דין שקובע משמורת פיזית של ילדים אצל הורה שלא ראוי להיות משמורן כיוון שהוא גורם להתעללות פסיכולוגית בילדיו ופועל בניגוד לטובתם.

עם זאת, על בית המשפט לשקול לפחות להציל את המעט שנותר והוא הקשר של האם עם ר.ג.. בטוחני שהחלופה האחרת של המשך המאבק המשפטי יביא ללא ספק גם להפסקת קשר זה וניתוק ר.ג. מאמה.

56. גם הספרות מלמדת כי במקרי קיצון יש ולאחר שימוש בכל ארגז הכלים השיפוטי והטיפול, התועלת קטנה מהנזק ובשל השחיקה והמורכבות של המקרה לא ניתן עוד לסייע מבחינה משפטית:

- Johnston R. J. (2001) Therapeutic Work With Alienated Children And Their Families, *Family Court Review* 39(3)
- Warshak, R. A. (2020). Risks and realities of working with alienated children. *Family Court Review*, 58(2), 432-455.
- Graham, M. (2019). *The Subjective Experience of Children in the Reunification Process* (Doctoral dissertation, Institute for Clinical Social Work (Chicago)).
- Woodall, K., & Woodall, N. (2017). *Understanding parental alienation: Learning to cope, helping to heal*. Charles C Thomas Publisher.

ה.2. הדילמה הרטורית – מצפונית – קביעת משמורת אצל האב כשהיא מנוגדת לטובת הילד:

57. ומה לגבי "המשמורת"? הרי זו התביעה של האב: הוא עותר להורות על שינוי המשמורת. היענות בחיוב לתביעה זו של האב מצד אחד תשקף המצב הקיים ותיענה לבקשתו אך מצד שני היא לא מתיישבת עם עיקרון טובת הילד. הרי כאשר הורים מועלים בחובותיהם כלפי הילד או אז מתעוררת המדינה ומתערבת באוטונומיה ההורית (ע"א 2266/93 פלוני, [קטין, נ' פלוני פ"ד מט\(1\) 221](#) בעמ' 243-244). עד לא מכבר המשמורת היוותה לב הסכסוכים בעניין ילדים כאשר הוריהם נפרדו ובתי משפט נהגו באופן מסורתי להעניק משמורת פיזית להורה אחד וזמני שהות להורה השני (בג"צ 8533/13 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול לערעורים (29/6/2014) [פורסם בנבו] וכן ראו ע"א 2266/93 לעיל בעמ' 245). נקבע כי משמורת פיזית משמעותה מקום הימצאותו וחיוו של הילד (ראו פסק דיני בתמ"ש (טב') 5782-08-09 א.ק. נ' נ.א., (פורסם בנבו)).

58. עם זאת מסכים אני עם קביעתו של המלומד דר' יואב מאז"ה לפיה "יותר מאשר מדובר במושג מהותי בעל השלכות, מדובר בכותרת חלולה אשר מעודדת את הצדדים להילחם עליה תוך פגיעה בילדים. ההסדרים המעצבים את ההורות שלאחר הגירושין הם האפוטרופסות וזמני שהות. מושג המשמורת לעומת זאת אינו נושא השלכות מעשיות בעלות משמעות מלבד יכולתו של ההורה המשמורן לנצל את המשמורת על מנת להדיר את ההורה הלא משמורן ולכן יש לחדול מהמשך שימוש במושג המשמורת ואוסיף על כך: בוודאי כאשר יש סכסוך הורי עצים (ראו מאמרו המכונן של י. מאז"ה "משמורת ילדים": [מושג מהותי או כותרת חלולה](#), מחקר משפט כח, התשע"ג – 2012, 207). מאז"ה מוסיף כי מושג המשמורת אינו מבטא את מידת הקשר של כל אחד מן ההורים אל הילדים ומפנה למחקר המקיף של מרדכי פרישטיק וציפי יגלניק ממנו עולה, כי המשמורת אינה מלמדת - לא על כישוריהם ההוריים של כל אחד מן ההורים ולא על מידת המרכזיות של כל אחד מהם בחיי הילדים. המחקר העלה כי ההורה שמקבל את המשמורת אינו בהכרח הראוי יותר, המשמעותי יותר עבור הילד או שניהם גם יחד (שם בעמ' 210).

59. על כך יש להוסיף כי בעשורים האחרונים נס ליחה את המשמורת הפיזית הבלעדית ורבו המקרים של משמורת פיזית משותפת, גם מקום שלא מדובר בחלוקת זמני שהות שוויוניים (סעיפים 2-3, 57, 98-100, 136 לפסק דינו של השופט פוגלמן בב"מ 919/15 פלוני נ' פלונית (19/7/2017), פורסם במאגרים [פורסם בנבו]) והאסמכתאות המופיעות (שם).

60. לצורך קביעת המשמורת, בוחנים בתי המשפט את טובת הילד כשיקול על. שיקול זה כולל מכלול פרמטרים ובהם: גיל הילד, מינו, כישוריו ותכונותיו, רצונו בטיב הסדר המשמורת, שלומו הגופני והנפשי, הצפי שיסופקו מלוא צרכיו הרגשיים, הפיזיים, החינוכיים

והחברתיים ; **השפעתה הצפויה של ההחלטה על הילד ועל הוריו**, בהווה ובעתיד ; יכולות וכישורי ההורים, **ומידת נכונותם לממש את אחריותם ההורית כמו גם לאפשר את הקשר עם ההורה האחר ועם דמויות מפתח אחרות בחיי הילד** ; המרחק הגאוגרפי הצפוי בין מקום מגורי ההורים ; **צמצום הפגיעה והסבל בילד עקב הגירושין** ועוד (ראו : [עמ"ש \(ת"א\) 15617-04-15 פלונית נ' פלוני](#) (16/7/2015) [פורסם בנבו] ; [עמ"ש \(נצי\) 38844-10-13 פלונית נ' פלוני](#) (10/2/2014) [פורסם בנבו] ; [עמ"ש \(יר'\) 35652-07-12](#) **א.ב.ח. נ' מ.ב.ח.** (9/12/2012) [פורסם בנבו]). הרכיבים המודגשים לעיל מייצגים את הפרמטרים שלפיהם קביעת משמורת אצל האב אינה מתיישבת עם עיקרון טובת הילד. לאחרונה נפסק כי הורה משמורן שתומך בהצדקות שמספק הקטין לחוסר רצונו לקשר עם ההורה השני ומסייע לו לעמוד על זכותו לנתק קשר על אף שאין כל הצדקה עניינית לכך, הוא מחולל הפשע ולמצער שותף לפשע (השופט נ. שילה בסעיף 3 [ברמ"ש \(ת"א\) 48940-03-20 פלונית נ' פלוני](#) (10/8/2020) [פורסם בנבו]).

61. אם אלה השיקולים בקביעת משמורת כיצד ניתן לקבוע אותה אצל האב בנסיבות מקרה זה? 3 פתרונות אפשריים בנסיבות אלו : הראשון לקבוע משמורת ילדים אצל האב למרות שהדבר אינו מתיישב עם טובתם. איני יכול כלל להעלות על דעתי אפשרות שכזו. אב מנכר שלא מאפשר לילדיו קשר רגשי ופיזי עם אמם אינו פועל לטובתם ולא יכול לזכות במשמורת. השני, לא לקבוע משמורת פיסית כלל. פתרון זה בעייתי משום שלא מדובר בסיטואציה שבה הילדים חולקים את זמנם בבתי שני ההורים אלא שוהים רק בבית האב ומצויים בהתנגדות מתמדת לקשר עם האם. הפתרון האחרון : להצהיר על המצב הפיסי תוך הבהרה שהוא לא נובע מטובת הילדים. בחרתי בדרך השלישית.

62. נראה כי את הפתרון המאוזן לדילמה זו ניתן לשאוב מסעד משפטי שנהוג לעתור לו בבתי הדין השרעיים להצהרה על משמורת. תביעה שכזו היא תביעה המצהירה על מקום הימצאותם של הילדים. היא מוגשת בדרך כלל כשאין סכסוך בין ההורים בעניין מקום הימצאם של הילדים והיא לא מצריכה הגשת תסקיר סעד או הכרעה שיפוטית בין שיקולים נוגדים. היא נותנת גושפנקא למצב עובדתי קיים. היא לא מכריעה בטענות הורים בדבר משמורת קטינים או קובעת כי שהייתם אצל הורה אחד יותר מאשר אצל משנהו היא לטובתם. סבורני כי נכון לאמץ במקרה מורכב שכזה הסדר דיוני זה ולהימנע מפסק דין שקובע משמורת פיזית של הילדים אצל האב על בסיס שיקולי טובת הילד, אלא אך מצהיר על משמורת הילדים אצלו. זה המצב הקיים, לא נראה כי הוא בר שינוי, גם אם אינו לטובת הילדים. זה יאפשר לאב לקבל הטבות כלכליות עבור הילדים את קצבת הילדים אך לא מעבר לכך. האפוטרופוסות תישאר משותפת לשני ההורים והוא יידרש לקבל הסכמת האם לכל מהלך משמעותי בחיי הילדים גם בהמשך.

63. **קביעת משמורת פיזית אצל אב המתעלל התעללות רגשית בילדים** (ניכור הורי הוא התעללות פסיכולוגית קשה בילדים לפי מחקרים רבים וראו: Kruk, 2018 לעיל) היא מעוררת קושי אטיולוגי כיוון שמנוגדת לעיקרון טובת הילד. **הצהרה על מצב קיים** הינה

עניין אחר מה גם שאין חלופה אחרת בנסיבות העניין. שימוש בהצהרה על משמורת להבדיל מקביעת משמורת ממתיקה במעט את הגלולה המרה ומתיישבת עם שיקולי צדק ועם הרציונל שלא ייצא חוטא נשכר (לפחות לא לגמרי) ועוולותיו לא ינוקו בפסק דין הקובע משמורת, אלא יונחו כצלקות מדממות לצד הצהרה על המשמורת כמצב קיים (שאינו לטובת הילדים אך אין לו חלופה אחרת).

64. אגב אורחא אעיר, כי הסדר זה מתיישב היטב עם הוראות הדין ([חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות](#) התשכ"ב – 1962 אינו כולל את המושג "משמורת" וכך גם [תקנות בית המשפט לענייני משפחה](#) (סדרי דין) התשפ"א – 2020 הולכות בדרך של תזכיר הצעת חוק הורים וילדיהם התשע"ב – 2012 המבוסס על דו"ח ועדת שניט ולא כוללים כלל אפשרות של הגשת תביעה למשמורת (ראו [תקנה 15\(א\)\(3\)](#)) לתקנות אלה המאפשרת הגשת תביעה בעניין קטין, אפוטרופסות או זמני שהות אך לא משמורת).

1. הערה לפני סיום לגבי החשש של גורמי טיפול משימוש במושג ניכור הורי :

65. בהליכים שלפניי מדובר בניכור הורי פתולוגי שנתמך באופן מצטבר בחוות דעת 3 פסיכולוגים, אינספור תסקירים ודיווחים סוציאליים, עמדת האפו"ט לדין ובתוצאה הסופית של ניתוק קשר מוחלט בין האם לבין הילדים. ניתן בהחלט לראות כיצד באים לידי ביטוי המאפיינים המובהקים ביותר של ניכור הורי פתולוגי על רקע סכסוך עצים: האשמות לפגיעה מינית ומסוכנות, כוח גרנדיוזי של הילדים, תסריטים מושאלים, מחיקת האם ובני משפחתה, פיצול מוחלט והיעדר יכולת להכיל מורכבות ואמביוולנטיות בקרב הילדים, מחיקת נרטיב אותנטי, מחיקת זכרונות חיוביים מהקשר עם האם, הסברים חלשים לניתוק הקשר, תמיכה רפלקסיבית אוטומטית באב ובנרטיב שלו והיעדר כל תחושת אשמה או רחמים בקרב הילדים.

66. הגדרת הניכור ההורי בספרות המחקרית הינה "מצב נפשי שבו הילד – בדרך כלל זה שהוריו מצויים בסכסוך עצים בשל פירוד או גירושין – יוצר ברית עם הורה מנכר ודוחה קשר ומערכת יחסים עם ההורה המנוכר ללא הצדקה לגיטימית" זה בדיוק המצב בענייננו הואיל ודחיית הקשר עם האם על ידי הילדים לא היה פרי אלימותה כלפיהם, אלא פרי הפיצול והניכור ההורי (ראו: Bernet, W., Gregory, N., Rohner, R. P., & Reay, K. M. (2020). Measuring the Difference Between Parental Alienation and Parental (Estrangement: The PARQ-Gap. *Journal of forensic sciences* 1.

67. מדובר במקרה מובהק שבו ניתן היה לראות היטב כיצד העדפת האב היא פרי הניכור ההורי ולא פרי התעללות בילדים מצד האם או בן זוגה וזאת כל כך מדוע? משום שבשיאם של ההליכים, כאשר בית המשפט ראה לנכון להרחיב זמני שהות אצל האב ולקבוע את ביתו כבית עיקרי בגלל ועל יסוד הטענות לאלימות פיזית, הילדים (למרות האלימות מצד אמם), עדיין היו ורצו בקשר איתה, הם היו קרובים אליה וחשוב מכל הם הצליחו לשמר אמביוולנטיות ביחס אליה. בצד החוויות הקשות והלא נעימות שנבעו

מהתנהגות אימפולסיבית של האם שמצאה ביטוי גם במכות, היו גם חוויות טובות של קרבה, של חום ואהבה. אותה אמביוולנטיות לא קיימת עוד כיום. מלאכתו של האב הושלמה, הפיצול הושלם באופן מוחלט לפחות בקרב 3 מ-4 הילדים.

ראו לעניין חשיבות מאפיין האמביוולנטיות כמאפיין מובהק של ניכור הורי:

Jaffe, A. M., Thakkar, M. J., & Piron, P. (2017). Denial of ambivalence as a hallmark of parental alienation. *Cogent Psychology*, 4(1),

Madelyn Simring Milchman (2019) How far has parental alienation research progressed toward achieving scientific validity? *Journal of Child Custody*, 16(2), 115-139, 133

68. לא פלא שכבר בשנת 2018 השתמשה האפו"ט' לדין בבדיקת ותיאור מאפייני הניכור ההורי לעיל אלא אף ציינה את הביטוי עצמו "ניכור הורי" והוסיפה בהגינותה ובאומץ כי האב לא רק שלא עושה למניעת התופעה של ניכור הורי, הוא תומך בהצדקות שמספקים הילדים להתנהגותם ומגביר את ההתנגדות, הוא חוקר אותם לאחר מפגש עם האם והילדים מרגישים צורך "לספק" את הסחורה לרצות האב. רצון הקטינים להסדרי שהות ללא לינה אינו רצון אמיתי ומוצדק אלא שופר של רצון האב ונובע מלחצים, שוחד מצד האב ו/או ביטוי מצוקה של הילדים שלא יכולים לעמוד מול האב. האב המסית אינו יכול לתרום להדברת התופעה של ניכור והניכור של הילדים לא ייפסק כל זמן שהם חשופים להשפעתו של האב. טיפול משמעותי יכול להינתן ולהיות בעל ערך רב לאחר שהילדים יוצאו מהסביבה המזיקה ויעברו לסביבה אחרת (ראו דיווח האפו"ט' לדין מיום 17/5/2018 סעיפים 13-15).

69. מי שנראה כי חושש להניח את האצבע על מקור הבעיה (ניכור הורי פתולוגי) היתה דווקא העו"ס לסדרי דין שנמנעה מ"לקרוא לילד בשמו" ולהצהיר על כך שמדובר בניכוי הורי פתולוגי מצד האב. היא העידה בעמ' 25 שורה 32 כי "אנו כעו"ס לסדרי דין לא עושים שימוש במושג ניכור הורי". במסמך שהוכן על ידי מרכז המידע והמחקר של הכנסת אודות מדיניות הטיפול בניכור הורי נרשם כי משרד הרווחה מציין כי ניכור הורי הוא תופעה משפחתית קשה וקיצונית, אך מדגיש כי לא כל סירוב לקשר עם אחד ההורים או שניהם משמעו ניכור הורי. המשרד אינו מציע כיום מענה טיפולי ייחודי להתמודדות עם ניכור הורי אך פועל בשנתיים האחרונות לבסס תורת עבודה סדורה, כולל הגדרות מדויקות של המושגים השונים בתחום קשיי הקשר, כלי אבחון וכלי טיפול. בנוסף לכך, המשרד נותן מענה לנושא זה בחלק מהטיפול הכוללני במשפחות המתמודדות עם גירושין בקונפליקט גבוה כגון מרכזי קשר ותחנות לטיפול משפחתי (ראו באתר הכנסת מיום 16/12/2019, עמ' 19-20).

70. לפי התרשמותי ההימנעות של העו"ס וגורמי טיפול אחרים (ולא רק בתיק זה) מהצבעה ושימוש במטבע הלשון ניכור הורי נבעה רק ממדיניות משרד הרווחה (כפי שטענה העו"ס בעדותה), אלא גם בשל החשש מפני הרדיפה של האב את כל גורמי הטיפול בהאשמות

שונויות ומשונויות. אין זו הפעם הראשונה שהורה מנכר מהלך אימים על גורמי טיפול. הדברים מתרחשים בכל המגזרים. עם זאת בלשכות רווחה של יישובים קטנים וחמולתיים במגזר הערבי הדברים מודגשים עוד יותר.

71. במקרה הנוכחי, האב הקליט (בסתר) חלק ניכר מהשיחות עם גורמי הטיפול, הוא הקליט את הילדים, לפסיכולוג דר' מסאלחה היה חשש כי גם אותו הוא מקליט לאור דבריו, לא אתפלא אם גם הדיונים בבית המשפט הוקלטו על ידו שלא כדין. האב נהג להתלונן כנגד כל הגורמים שלא מגנים על ילדיו מפני אלימות והתעללות מינית וכך נמצאה המערכת מתגוננת מפני האב המנופף בדגל ההתעללות המינית בילדיו חסרי הישע, וחוששת להצביע ולומר בריש גלי כי מדובר באב מנכר שהמציא את הדברים לצרכי מחיקת דמות האם על רקע אי יכולתו לקבל העובדה שהילדים יגורו עמה ועם גבר זר. זוהי בדיוק שיטת הפעולה של הורים מנכרים הפועלים כנגד כל המערכות המבקשות להביא לחידוש קשר והתמודדות עם גורמי ההתנגדות של הילדים לקשר. ההתמודדות עם שיטת פעולה שכזו היא סייזיפית, קשה, מכאיבה ומאתגרת. אך רק אם היא לא נשברת תחת לחצי ההורה המנכר (שמסית גם את הילדים כנגד גורמי ומאמצי הטיפול) היא תוכל לניכור.

72. מילא אם מדובר היה במקרה היברידי בו הייתה הצדקה להתנגדות הילדים לקשר עם האם וגם ניכור הורי מצד האב. כאן מדובר בניכור הורי פתולוגי קלאסי עם כל המאפיינים החמורים ביותר שניתן להעלות על הדעת ובכל זאת, לא טופלה היטב התופעה. אם לא מצביעים על הבעיה האמיתית וממשיכים ללכת סחור סחור תוך שימוש במכבסת מילים, לא יודעים גם לטפל בשורשי התופעה ולא מצליחים לפתור את כשלון הקשר.

73. אמנם הדברים (ניכור) נאמרו על ידי העו"ס בלשון אחרת, אך גם למינוח ולטרמינולוגיה יש משמעות וחשיבות בכל הנוגע למסר המועבר להורה. האב יכול אולי להיות ההורה המשמורן, אך הוא לא יכול לצפות שגורמי הטיפול, בתי המשפט וכל המערכות יברכו על כך, ישבחו את תפקודו ויעלימו עין מאבדן קשר מוחלט בין הילדים לבין אימם שהוא אחראי לו.

74. לכן יש קושי עם אמירות של העו"ס שלפיה לא נהוג לעשות שימוש בניכור הורי לא אחת גם במקרים אחרים שבהם התגלתה התנגדות עזה של ילדים לקשר עם הוריהם למרות שגורמי טיפול יודעים שמדובר בניכור הורי. הדבר מוביל למצב בלתי מתקבל על הדעת שבו גורמי הטיפול והאבחון חוששים מלכנות התופעה בשמה ומגלגלים את האחריות המקצועית לטיפול בתופעה לבית המשפט. בסיטואציה שכזו, שבה ההפחדה של הורה המנכר מצליחה לשתק את גורמי הטיפול והאבחון ולמנוע מבית המשפט לקבל חיווי דעה מקצועי, אותנטי ונקי מחששות מפני תגובות ההורים, לא יוכל בית המשפט לקדם הליך טיפולי פסיכו-משפטי באופן יעיל. מי שנפגע מכך יותר מכל הם הילדים. רק באמצעות שיתוף פעולה בלתי מתפשר בין בתי משפט לגורמי טיפול ושיח בטרמינולוגיה מקובלת אחת יוכל לבסס התערבות פסיכו-משפטית יעילה מול ניכור הורי (ראו גם:

Sullivan, M. J., & Kelly, J. B. (2001). Legal and psychological management of cases with an alienated child. *Family Court Review*, 39(3), 299-315.

Friedlander, S., & Walters, M. G. (2010). When a child rejects a parent: Tailoring the intervention to fit the problem. *Fam. Ct. Rev.*, 48, 98.

ז. התוצאה:

75. אשר על-כן ולאור כל האמור לעיל ובלב כבד, אני מצהיר כי 4 הילדים מצויים במשמורת האב וקובע כי הסדרי שהות בין ר.ג. לבין אמה יתקיימו פעמיים בשבוע במרכז הקשר או בכל קונסטלציה אחרת שעו"ס לסדרי דין תמצא לנכון ולשם כך ניתנת לה הסמכה למשך 9 חודשים מהיום.

76. אין בהצהרה זו כדי לפגום באפטרופסות המשותפת ביחס לילדים ובכל החלטה הנוגעת לחינוך, בריאות הילדים, יציאה לחו"ל והחלטות עקרוניות וגורליות אחרות ביחס לילדים שתקבלנה אך ורק בהסכמה או לאחר קבלת אישור בית המשפט ככל שלא תהיה הסכמה. האב מחויב בזה לעדכן בכתב על בסיס רבעוני את האם במצבם הלימודי, החברתי והבריאותי של הילדים. עדכונים אלה יועברו על ידי האב ביום 1/3, 1/6, 1/9, 1/12 לכל שנה.

77. העו"ס לסדרי דין מתבקשת לעדכן את בית המשפט גם לאחר סגירת התיק בעוד 6 חודשים בדבר מצב הילדים והקשר שלהם עם האם ועמידת האב בחיובו לפי סעיף 76 לפסק הדין.

78. ככל שהאם מעוניינת להעביר פניות בכתב לילדיה היא רשאית לעשות כן באמצעות האפטרופא לדין.

79. אני מורה לאפוטי לדין להיפגש עם הילדים ביחידת הסיוע ולהסביר להם עיקרי פסק הדין באופן המותאם להם ולעדכן את בית המשפט בדבר תגובתם תוך 30 יום מהיום.

80. לא מצאתי מקום ליתן צו להוצאות.

המזכירות תמציא לצדדים, לעו"ס לסדרי דין, למומחים ולאפוטי לדין.

ניתן לפרסום ללא פרטים מזהים של הצדדים.

ניתן היום, י"ד שבט תשפ"א, 27 ינואר 2021, בהעדר הצדדים.

אסף זגורי, שופט בכיר

אסף זגורי 54678313
נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה

[בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן](#)